

Subota, 26. studenoga 2022. u 19.30
Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog

**SVIJET NA
DLANU**
LISINSKI
SUBOTOM

UVJEK
LISINSKI
NEPROCIJENIV DOŽIVLJAJ!
22/23

SOFIJSKA FILHARMONIJA

Najden Todorov, dirigent
Vesko Eškehazi, violina

Fotografija: Dražen Petrač

FELIX MENDELSSOHN-BARTHOLDY

Koncert za violinu i orkestar u e-molu, op. 64

Allegro molto appassionato

Andante

Allegretto non troppo – Allegro molto vivace

Četvrta simfonija u A-duru, op. 90, Talijanska

Allegro vivace

Andante con moto

Con moto moderato

Saltarello. Presto

Nakon koncerta s umjetnicima razgovara Sonja Mrnjavčić.

Koncert je ostvaren u suradnji s
Veleposlanstvom Republike Bugarske.

Veleposlanstvo
Republike Bugarske
Zagreb

SOFIJSKA FILHARMONIJA

Sofijsku filharmoniju osnovao je 1928. češki kapelnik Joseph Coppola kao Kraljevski orkestar, a 1945. je preimenovana u Nacionalnu filharmoniju. Tijekom godina Sofijska filharmonija se profilirala u jednu od vodećih institucija bugarskoga glazbenog života, koja predstavlja suvremenu glazbenu kulturu zemlje. Visoki umjetnički dosezi Orkestra vežu se uz imena istaknutih glazbenika, među kojima su Saša Popov, Konstantin Iliev, Dobrin Petkov, Vassil Stefanov, Vladi Simeonov, Vasil Kazandžiev, Dimitar Manolov, Emil Tabakov, Julian Kovačev i Najden Todorov. Tijekom devet desetljeća povijesti Sofijske filharmonije zabilježene su nezaboravne suradnje s dirigentima Brunom Walterom, Hermannom Abendrothom, Kurtom Masurom, Genadijem Rožděstvenskim, Valerijem Gergijevim, Jurijem Simonovim, Jurijem Temirkanovim, Igorom Markevičem, Carlom Zecchijem, Karlom Österreicherom, Karlheinzom Stockhausenom, sir Nevilleom Marrinerom, Charlesom Dutoitom i drugima. Među brojnim solistima s kojima je Orkestar surađivao su David Ojstrah, Svjatoslav Richter, Emil Gilels, Alexis Weissenberg, Dmitrij Šostakovič, Mstislav Rostropovič, Vladimir Spivakov, Ruggiero Ricci, Gena Dimitrova, José Carreras, Julian Rachlin, Plácido Domingo, Sarah Chang, Thomas Hampson,

Juri Bašmet, Tabea Zimmermann, Elena Baškirova, Aleksandrina Pendačanska, Sonja Jončeva, Krasimira Stojanova, Patricija Kopačinska, Maxim Vengerov, Svetlin Roussev, Angela Gheorghiu, Vadim Rjepin, Paul Badura-Skoda, Joshua Bell, Dmitri Ratser, Elina Garanča, Martha Argerich, Mischa Maisky i mnogi drugi svjetski priznati glazbenici. Opsežan repertoar Sofijske filharmonije obuhvaća djela u rasponu od klasičnih do suvremenih, uključujući i prazvedbe brojnih novih ostvarenja bugarskih skladatelja. Od prve međunarodne turneje, održane 1939., Orkestar gradi međunarodnu reputaciju; s velikim uspjehom i uz pohvale kritičara nastupao je u glavnim glazbenim središtima Europe (Austrija, Belgija, Velika Britanija, Njemačka, Grčka, Italija, Španjolska, Luksemburg, Nizozemska, Poljska, Portugal, Rumunjska, Rusija, Slovenija, Turska, Francuska i Švicarska), Azije (Kina, Južna Koreja, Singapur, Tajvan i Japan) i Sjeverne Amerike. Opsežna diskografija obuhvaća izdanja za etikete kao što su Balkanton, Gega, Naxos, Koch, Mega, Capriccio i dr. Također, zabilježene su snimke za radijske postaje u Parizu, Berlinu, Moskvi i Münchenu te za Bugarski nacionalni radio i televiziju. Sofijska filharmonija dobila je niz najviših nacionalnih nagrada, među kojima su *Glazbenik godine*, *Zlatna lira*, *Zlatno crtovlje*, *Zlatno pero*, *Kristalna lira*, Počasni orden Sofije, Počasni orden Predsjednika Bugarske. Od 2017. ravnatelj Sofijske filharmonije je Najden Todorov.

NAJDEN TODOROV

Jedan od najtalentiranijih suvremenih glazbenika, dirigent **Najden Todorov**, stekao je ugled dojmivim interpretacijama simfonijskoga i opernoga repertoara. Prvi je put kao dirigent nastupio kao šesnaestogodišnji student Glazbene škole Dobrina Petkova. U toj je školi osnovao i Plovdivski orkestar mladih. Dirigiranje je studirao na Sveučilištu za glazbu i izvedbene umjetnosti u Beču, u klasi Karla Österreicherera i Uroša Lajovica. Akademsku godinu 1996./1997. proveo je u Izraelu na poziv Zaklade Leonarda Bernsteina u Jeruzalemu, gdje je dirigentsko umijeće usavršavao kod šefa dirigenta Izraelske filharmonije Mendija Rodana. Godine 1997. osnovao je Tračanski ljetni festival u Plovdivu. U sezoni 1998./1999., među 150 kandidata, izabran je za stalnoga dirigenta Simfonijskoga orkestra Sjevernoga Izraela iz Haife. Iste sezone je kao umjetnički savjetnik gostovao na Međunarodnom festivalu za komornu glazbu u Los Angelesu. Operni debi imao je u sofijskoj Operi 2002., ravajući Verdijevom *Traviatom* (s Darinom Takovom kao Violettom), a nekoliko mjeseci poslije prvi put je nastupio i kao baletni dirigent u Prokofjevljevu baletu *Romeo i Julija*. Sa Sofijskom filharmonijom prvi je put nastupio 2001. godine: od koncertne sezone 2004./2005. postaje stalni gostujući dirigent, a 2017. i ravnatelj Orkestra. Između 2005. i 2017. godine bio je i ravnatelj Državne opere u gradu Ruse. S Berlinskim simfonijskim orkestrom prvi put nastupa 2006. godine. S tim orkestrom odlazi na turneju po velikim gradovima Japana. Slijedili su dirigentski nastupi u Dvorani *Čajkovski* u Moskvi i u Bečkoj operi. Godine 2013. stekao je drugu diplomu – iz kulturnog menadžmenta – na Bugarskom sveučilištu.

Sa Sofijskom filharmonijom prvi je put nastupio i u Dvorani UNESCO-a u Parizu te u Boljsoj teatru u Moskvi. Godine 2018. ravnao je Orkestrom i na svečanom koncertu u povodu predsjedanja Bugarske Europskom unijom u Dvorani Bozar u Bruxellesu.

Todorov je 2019. sa Sofijskom filharmonijom sudjelovao i na koncertnom predstavljanju *Ratova zvijezda* tvtke Walta Disneyja u velikim kineskim gradovima, a iste godine s Orkestrom je gostovao i u Zlatnoj dvorani bečkog Musikvereina.

Najden Todorov ravnao je brojnim orkestrima u Bugarskoj i inozemstvu te sudjelovao na mnogim međunarodnim festivalima u Europi, Aziji, Africi i Sjevernoj Americi. Suraduje s mnogim glazbenicima (Patricija Kopačinska, Maxim Vengerov, Julian Rachlin, Gidon Kremer, Sarah Chang, Raina Kabaivanska, Juri Bašmet, Midori, Joshua Bell, Ivo Pogorelić, Martha Argerich, Vadim Rjepin, Angela Gheorghiu...). Dobitnik je brojnih priznanja, među kojima su nagrade Slovačke glazbene zaklade, bečkog Rotary kluba, Zaklade *Borghese*, Nagrada grada Sofije za opernu produkciju *Fausta* Charlesa Gounoda u Nacionalnoj opernoj i baletnoj kući u Sofiji, *Zlatna palica* za doprinos predstavljanju bugarske glazbe, *Zlatna knjiga* za doprinos bugarskoj kulturi (zajedno s Državnom operom iz grada Rusea) te nagrada Zaklade *Georg Wechter* iz Švicarske. Godine 2005. primio je *Kristalnu liru* za izvedbu *Druge simfonije* Gustava Mahlera sa Sofijskom filharmonijom. U dva navrata, slušatelji Bugarskoga nacionalnog radija izabrali

Fotografija: Rudy Bezhev

su ga za glazbenika godine. Nagradu *Emil Čakarov* osvojio je 2014. godine, a 2016. imenovan je počasnim građaninom Rusea. Kao svestrani dirigent, ostvario je brojne snimke za mnoge radijske i televizijske postaje u Bugarskoj te sudjelovao u snimanju više od 130 albuma objavljenih u Austriji, Njemačkoj, Velikoj Britaniji, Danskoj, Izraelu, SAD-u i Mađarskoj. Snimao je i za etikete Naxos, MMO, R-Music, Hungaroton, Danacord, Balkanton te agencije Melos, M-Art i Columbia Artists Management.

Od 2018. Najden Todorov je, u sklopu obrazovnog projekta Sofijske filharmonije, postao voditelj programa klasične glazbe Bugarske nacionalne televizije („Koncert na Drugom programu Bugarske televizije“). Godine 2019. za koncertne nastupe sa Sofijskom filharmonijom slušatelji Bugarskoga nacionalnog radija izabrali su ga i drugi put za glazbenika godine. Godine 2021. Todorov je objavio svoju prvu knjigu kratkih priča – *Dašak anđela* (*A Whiff of Angels*).

Fotografija: Dilliana Florentin

VESKO EŠKENAZI

Rođen 1970. u obitelji glazbenika, **Vesko Eškenazi** još kao jedanaestogodišnjak postaje koncertni majstor Filharmonije mladih, koju je vodio dirigent Vladi Simeonov. Eškenazi je nakon završetka Nacionalne glazbene škole u Sofiji, gdje je sviranje violine učio kod Ljubomira Pipkova, studirao na Državnoj muzičkoj akademiji u istom gradu, u klasi profesorâ Angeline Atanassove i Petra Hristoskova. Godine 1990. otišao je u London i na Guildhall School of Music završio dvogodišnji studij za koncertnog violinista u klasi Yfrah Neamana.

Vesko Eškenazi laureat je Međunarodnoga violinističkog natjecanja *Wienawski* u Poznańu (Poljska), na kineskom Međunarodnom violinском natjecanju u Pekingu te na Natjecanju *Carl Flesch* u Londonu, a 2010. osvojio je i nagradu Bugarskoga nacionalnog radija za glazbenika godine.

Eškenazi je nastupao na koncertnim podijima Europe, SAD-a, Južne Amerike, Indije, Kine i na festivalima kao što su Midem u Cannesu, Montpellier, Atlantic, Nantes i Rheims (Francuska), kao i na Novogodišnjem festivalu u Sofiji, Glazbenom ljetu u Varni i na festivalu Apolonia. Kao solist nastupio je s Kraljevskim Concertgebouw orkestrom, Londonskim filharmonijskim orkestrom, Engleskim komornim orkestrom, Filharmonijskim orkestrom iz Monte Carla, Sofijskom filharmonijom, Simfonijskim orkestrom Ciudad de México, Nizozemskom filharmonijom, Praškim simfonijskim orkestrom, Irskim nacionalnim simfonijskim orkestrom, Bachovim komornim orkestrom iz Berlina i mnogim drugima.

Od 2009. Eškenazi intenzivno surađuje sa svojim bratom, dirigentom Martinom Panteleevim s kojim izvodi *Koncert za violinu* Antonína Dvořáka s Orkestrom van het Oosten, Mozartov *Koncert za violinu i orkestar u A-duru* s Komornim orkestrom Concertgebouwa i mnoga druga. S istim orkestrom braća su nastupila i na vrlo uspješnoj turneji u Sofiji i Istanbulu.

Na početku sezone 2010./2011. u samom središtu Sofije Vesko je nastupio sa Sofijskom filharmonijom na *open air* koncertu koji je privukao rekordan broj slušatelja. Tijekom iste sezone kao rezidencijalni umjetnik održao je četiri recitala u dvorani Bulgaria Hall u Sofiji, interpretirajući sa Sofijskom filharmonijom Bruchov *Koncert za violinu i orkestar* u g-molu.

Eškenazi snima ekskluzivno za nakladničku kuću Pentatone Classics. Njegove snimke violinskih koncerata Mozarta i Mendelssohna, kao i Schubertov *Rondo* s komornim orkestrom Concertgebouwa kritika je nagradila najvišim ocjenama.

Vesko Eškenazi stekao je velik ugled kod publike i kritike i kao komorni glazbenik; 1995. s pijanistom Ludmilom Angelovim utemeljio je duo specijaliziran za izvođenje violinskih sonata. Dvojica glazbenika nastupala su u mnogim gradovima diljem Europe, a s posebnim oduševljenjem prihvatila ih je španjolska publika u Gijonu, Toledu i Madridu, gdje su Eškenazi i Angelov u svakom od tih gradova nastupili četiri večeri uzastopce, izvevši integralno sve sonate za violinu Wolfganga Amadeusa Mozarta. Umjetnici su snimili i nosač zvuka s ruskim djelima za violinu i glasovir, koji je izdala nakladnička kuća Gega New Label, a njihov drugi CD *The Fascinating George Gershwin* objavila je etiketa Pentatone Classics. U listopadu 2007. glazbenici su nastupili i pred prepunom dvoranom Bulgaria Hall u Sofiji, a koncert je u izravnom prijenosu emitirala i Bugarska nacionalna televizija. U sezoni 2012./2013. Eškenazi je nastupio i u duu s pijanisticom Marietom Petkovom.

Vesko Eškenazi svira na skupocjenoj violini *Guarneri del Gesu 1741*, vlasništvu sponzora iz Nizozemske koji je želio ostati anonimn.

Kad bolje razmislimo – ma koliko to u ovoj prilici možda zvučalo kao jeftin marketinški trik – izuzetna je povlastica biti pretplatnik ili posjetitelj ciklusa *Lisinski subotom*. Neprijeporna je činjenica da na koncertima Ciklusa možemo ne samo uživati u interpretacijama nekih od najvećih glazbenika i orkestara današnjice nego nam se pruža i prilika sudjelovati u svojevrsnoj „gozbi duha“, otkrivati ljepote i dubine djela giganata povijesti klasične glazbe, najvećih skladatelja koji su ikad kročili zemljom. Biti u društvu takvih *genija* i uroniti vlastiti duh u kupku njihove čudesne umjetnosti znači sudjelovati u božanskoj kreaciji kojoj su ti *glazbeni Titani* – poput Prometeja koji je od bogova ukrao vatru i podario je čovjeku – „pribivali“ te, nadareni posebnim moćima, neke njezine fragmente čuli „pročutjeli“ i zapisali za nas „obične smrtnike“. Ovakav neobičan uvod u koncertni program nema aspiracije zadirati u kompleksnu problematiku estetike glazbe niti propitkivati njezinu povezanost s religijskim ili eshatološkim temama; to je tek dobrodošla kulisa za pomnije motrenje pojma *genij*. Jer iako je vrijeme, za nas danas, poput sita tragača za zlatom „prosijalo“ ono najbolje

iz stoljeća glazbe i probralo nam samo „grumenje“ djela genija, pojam „genij“ nikad nećemo moći posve definirati ni objasniti. No u slučaju njemačkoga skladatelja **Felixa Mendelssohna Bartholdyja** (Hamburg, 3. veljače 1809. – Leipzig, 4. studenoga 1847.) nećemo pogriješiti ako upotrijebimo baš tu riječ i kažemo da je *genij*! Njegov intelektualni razvoj od najranijega djetinjstva upravo je fascinant! Da bismo uopće mogli temeljito nabrojiti sve Mendelssohnove sposobnosti i nevjerojatna postignuća još u dječjačkoj dobi, trebali bismo desetke stranica. No recimo tek da je kao pijanist prvi put javno nastupio kao devetogodišnjak; u dobi od jedanaest godina već je skladao brojna djela, od kojih i pet od svojih dvanaest briljantnih *Sinfonia za gudače*, brojne skladbe za glasovir, komornu glazbu, solopopijevke i zborske skladbe, djela za orgulje i motete, a kao dvanaestogodišnjak stvorio je dva svoja operna opusa, *singspiele Vojničko ljubovanje (Soldatenliebschaft)* i *Dva pedagoga (Die beiden Pädagogen)*. Potonju je završio u samo šest tjedana! Godine 1820. i 1821. Mendelssohnovi biografi nazivaju *anni mirabiles* jer je dječak, osim brojnih pijanističkih nastupa i skladanja impresivnoga broja glazbenih opusa, prezentirao svoje nevjerojatne intelektualne kapacitete: već je izvanredno svirao i violinu i violu, bavio se matematikom (studirao Euklidovu petu knjigu *Elementa*), prevodio Ovidija s latinskog na njemački, pisao stihove (sačuvan je njegov pseudoep u tri pjevanja, *Paphleis*, pisan u daktilskom heksametru po uzoru na starogrčke pjesnike!), čitao Shakespearea na engleskom, grčke pisce na starogrčkom, govorio nekoliko jezika... Njegove grafike i akvareli eksterijera, nastali u tim godinama (poduku iz crtanja i slikanja davao mu je Johann Gottlob Samuel Rösel, docent berlinskoga Građevinskoga fakulteta), zanatskom dovršenošću i ljepotom još i danas ljubiteljima umjetnosti oduzimaju dah! Kao i njegov dvije godine mlađi suvremenik Franz Liszt, i Mendelssohn Bartholdy bio je u stanju na glasoviru *ad hoc* transponirati i svirati bilo koju skladbu za određeni interval više ili niže te *prima vista* (bez pripreme i na prvi pogled) u tempu i gotovo bez greške čitati najzahtjevnije partiture. Kad je 1821. mladog Mendelssohna njegov učitelj Carl Friedrich Zelter poveo u Weimar u posjet velikom magu pisane riječi Johannu Wolfgangu Goetheu, upriličili su Mendelssohnu profesionalni glazbenici (među njima je bio i glasoviti violinist Johann Christian Lobe) u Goetheovu „Juno salonu“ svojevrsni „test“ skladateljskog i glazbenog talenta: mladi glazbenik je improvizirao i fantazirao na glasoviru, besprijekorno čitao skladbe *prima vista*, a s glazbenicima je izveo i svoj *Glasovirski kvartet*. Goethe, koji je imao priliku slušati sedmogodišnjega Mozarta u Frankfurtu, složio se s Zelterom i glazbenicima da Felixova skladba obiluje „puno samosvojnijim glazbenim mislima nego što su to skladbe dvanaestogodišnjega Mozarta!“ Zaključak „testa“ bio je da je Felix Mendelssohn Bartholdy „poboljšana verzija mladog Mozarta!“ Danas bismo rekli – „Mozart 2.0“!

Kad govorimo o umjetničkom okružju i intelektualnoj „klimi“ u kojoj je Felix odrastao, treba istaknuti i da su mu preci židovskoga porijekla (njegovi roditelji su s djecom konvertirali i postali katolici, protestanti): djed Moses Mendelssohn po očevoj strani bio je poznati filozof, a baka po majčinoj strani, Bella Salomon rođena Itzig (a po svemu sudeći i majka Lea) učenica skladatelja i glazbenog teoretičara Johanna Philippa Kirnbergera, učenika Johanna Sebastiana Bacha,

koji je čuvao brojne originalne zapise, autografe svojega slavnog učitelja. U tom kontekstu ne iznenađuje ni podatak da je Mendelssohn za svoj četrnaesti rođendan poželio i od svoje bake Belle Salomon na dar i dobio prijepis Bachove *Muke po Mateju!* Prema današnjem stanju istraživanja, notorna priča o Mendelssohnu kojega je jednoga sunčanog dana supruga poslala po meso u obližnju mesnicu, a mesar mu je komad sočnog mesa zamotao u komad papira koji je zapravo bio dio originalnog rukopisa Bachove *Muke po Mateju* (na žalost mnogih koje je ta priča oduševila), čisti je apokrif, dakle neistina! Oduševljen genijalnom Bachovom glazbom koja je u njegovo vrijeme pala u potpuni zaborav, Mendelssohnu je kao dvadesetogodišnjem dirigentu 1829. uspjelo *Muku po Mateju*, jedno od najvećih glazbenih ostvaraja u povijesti čovječanstva, izvesti s berlinskim *Pjevačkim udruženjem (Singverein)* u ponešto skraćenoj verziji i time početi „renesansu“ Bachova stvaralaštva! Ta povijesna izvedba imala je golem utjecaj ne samo na umjetnost i glazbu u Njemačkoj 19. stoljeća nego i dalekosežne posljedice na razvoj umjetničke glazbe cijele zapadne civilizacije.

Kako bi nam se biografija Felixa Mendelssohna učinila još „bajkovitijom“, spomenimo i da je njegov otac Abraham bio bogati bankar, a majka Lea izdanak vrlo imućne obitelji hamburških industrijalaca. Zbog francuske okupacije Hamburga, obitelj se 1811. preselila u Berlin, a od 1825. živjeli su u raskošnoj palači sa šesnaest soba, golemim vrtom i salonom u kojem je obitelj Mendelssohn gotovo svake nedjelje priređivala koncerte, na kojima je Felix, dakako, gotovo uvijek nastupao kao pijanist ili dirigent. U ovako kratkoj biografiji nikako ne smijemo zaboraviti spomenuti njegovu četiri godine stariju sestru Fanny Mendelssohn-Hensel, iznimno darovitu glazbenicu, pijanisticu i skladateljicu, kao i brata Paula, te drugu sestru Rebeku, dvije godine mlađu od Felixa.

Mendelssohnovo glazbeno obrazovanje koje se temeljilo na studioznom proučavanju djela Bacha, Mozarta, Haydna, a poslije i Webera, te strogim vježbama iz kontrapunkta i polifonije pod budnim okom zahtjevnoga učitelja Zeltera, rezultiralo je perfektnim svladavanjem skladateljskog zanata i stjecanjem kompozicijskih vještina najvišeg stupnja. Mladi se skladatelj nevjerovatno brzinom oslobađao svojih uzora i uskoro izgradio samosvojni, potpuno originalni glazbeni izričaj u temelju kojega su se, poput armature u strukturama golemih građevina, nazirale sve tehnike i utjecaji velikana umjetnosti tonova s kojima je bio u dodiru. To se posebice odnosi na njegovo polifono umijeće koje je imao prilike učiti iz prve ruke, iz u obitelji sačuvanih partitura vjerojatno najvećega polifoničara svih vremena – Johanna Sebastiana Bacha. Već *Oktet za gudače*, op. 20 (1825.) i *Uvertira za orkestar San ljetne noći* (prema Shakespeareovoj istoimenoj komediji) iz 1826., djela su prepoznatljive mendelssohnovske geste, bogate zvukovne imaginacije i originalnih glazbenih ideja.

Nakon što smo opisali tijek Mendelssohnova života tek do njegove sedamnaeste godine, gotovo je nemoguće ne upitati se kako je taj mladić uspio dosegnuti nevjerovatno visok stupanj kreativnosti i intelektualnog razvoja te u tim mladenačkim godinama već stvoriti više od stotinu izuzetnih skladbi, od kojih

su neke danas dio standardnog repertoara svih svjetskih orkestara i najboljih komornih sastava! Zaključujemo da u slučaju Felixa Mendelssohna Bartholdyja to nije tek bogomdani talent, nego i uistinu predan rad, motiviranost, zanos i ljubav za čarobni svijet duha i umjetnosti koji je prenio i ozrcalio u svojoj nutрини. Toliko energetskih silnica, smjerova povijesnih događanja, osi različitih tradicija poklopilo se u jednom trenutku povijesti i našlo žarišnu točku, točku sjecišta u jedinstvenoj osobi, k tome u upravo „laboratorijski“ idealnim uvjetima za razvoj genija: sve to još uvijek nije dostatno da bismo posve objasnili genij čovjeka i umjetnika Mendelssohna Bartholdyja i zadivljenost koju osjećamo slušajući njegovu glazbu!

Taj uistinu brz ritam zbivanja, skladateljskog rada, pijanističkih, dirigentskih i orguljaških nastupa i putovanja diljem Europe, živu organizatorsku djelatnost te intenzivnu komunikaciju i korespondenciju s brojnim suvremenicima možemo pratiti cijeloga Mendelssohnova života. U tom kontekstu posebno treba istaknuti njegova višemjesečna putovanja u Englesku (koju je posjetio čak devet puta), Škotsku, Francusku i Italiju, a na mapi njegovih odredišta nalaze se i mnogi gradovi današnje Njemačke koje je posjećivao više puta, u njima ravnao orkestrima ili nastupao kao pijanist. Nakon što se 1832. poslije smrti svojega učitelja Zeltera bez uspjeha kandidirao za mjesto ravnatelja berlinskog *Singvereina*, sljedeće godine je na poziv „gradskih otaca“ postao generalni glazbeni ravnatelj grada Düsseldorfa, no zbog neslaganja s ravnateljstvom gradskog kazališta, to je mjesto vrlo brzo napustio. U Düsseldorfu je, kao dio svojih „profesionalnih obaveza“, skladao veličanstveni oratorij *Pavao* (završio ga je 1836.), „sintezu historicističkih i suvremenih idioma“ i, uz deset godina poslije skladani oratorij *Ilija*, jedno od remek-djela koje polifonom teksturom nastavlja njemačku tradiciju monumentalnih sakralnih skladbi. Godine 1835. Mendelssohnu je napokon stigao poziv koji nije mogao odbiti: jedna od najvećih, najjačih i najutjecajnijih glazbenih institucija tadašnje Njemačke – Gewandhaus iz Leipziga – ponudila mu je mjesto čelnoga glazbenika grada i kapelnika istoimenoga orkestra, koji je skladatelj svojim sustavnim radom pretvorio u najbolji orkestar u tom dijelu Europe. Upravo je Mendelssohn jedan od prvih dirigenata koji je ravnao orkestrom upotrebljavajući dirigentski štapić i uveo sustavni rad s orkestrom i redovite probe koje su bile *conditio sine qua non* za vrhunske interpretacije glazbenih djela kakve danas poznajemo. U Leipzigu je Mendelssohn, uz stalna gostovanja i putovanja, proveo šest godina. U to vrijeme (1837.) glazbenik se vjenčao s ljupkom Cécile Janrenaud, koju je upoznao godinu dana prije, za boravka u Frankfurtu, gdje je vodio zbor Cecilijanskog društva i s kojom je imao petero djece. U Leipzigu je Mendelssohn s orkestrom Gewandhaus izveo zadivljujuće velik broj skladbi, među kojima su bile i mnoge praižvedbe suvremenih skladatelja, ali i remek-djela tada recentne povijesti glazbe koja su pala u zaborav: na tzv. povijesnim koncertima lajpciškoj publici otkrio je, između ostalog, i Bachove genijalne koncerte za razne instrumente, Mozartove, Haydnove i Beethovenove simfonije te skladbe Franza Schuberta, od kojih je posebnu pozornost privuklo izvođenje njegove maestralne, ali glazbenom svijetu potpuno nepoznate *Devete (Velike) simfonije* u C-duru. Godine 1841. Mendelssohna je u Berlin pozvao sâm kralj Friedrich

Wilhelm IV. koji je zamislio i počeo opsežnu kulturnu renesansu grada i reformu svih umjetničkih grana, pa tako i glazbe. Iako je Mendelssohn u Berlinu dobio trostruko veću plaću od one koju je imao u Leipzigu, zbog „neodređenosti poslova“ koje je u glazbenom životu tadašnje pruske prijestolnice trebao obavljati, nastavio je obnašati i svoje dužnosti u Leipzigu i već je nakon dvije godine napustio Berlin. Veliku ulogu Mendelssohn je imao i u osnivanju lajpcićkoga Konzervatorija; na toj prvoj muzičkoj akademiji u cijeloj Njemačkoj on ne samo da je radio kao nastavnik nego je imao velike ingerencije (a time i obaveze) u vođenju, određivanju nastavnog kadra, načina podučavanja i organizacijske strukture cijele ustanove. Brojne organizatorske, dirigentske, skladateljske obaveze i naporna putovanja uzele su danak pa se skladateljevo zdravlje pogoršavalo. Velik udarac bila je i iznenadna smrt voljene sestre Fanny u svibnju 1847. godine. Početkom listopada doživio je prvi moždani udar, a potom i drugi. Felix Mendelssohn preminuo je u svojem lajpcićkom stanu 4. studenoga. Pokopan je u Berlinu, na groblju Svetog Trojstva pokraj svoje sestre Fanny. Cijela Njemačka oplakivala je i slavila svojega tragično preminulog tridesetosmogodišnjega genija nizom koncerata u mnogim velikim gradovima. Najnoviji popis skladbi Felixa Mendelssohna Bartholdyja sadrži gotovo 250 djela i obuhvaća gotovo sve glazbene vrste (121 opus i mnogo skladbi bez broja opusa!). Kad popisu pridružimo i sve obrade, aranžmane i transkripcije djela drugih skladatelja, taj broj je bitno veći!

Da remek-djela glazbene povijesti nisu nastajala ni brzo ni lako, potvrđuje i slučaj **Koncerta za violinu i orkestar u e-molu, op. 64** Felixa Mendelssohna. Iako je već u srpnju 1838. svojem prijatelju, violinistu Ferdinandu Davidu obećao da će za njega skladati violinski koncert i pisao mu da mu „snažan, elegični početak koncerta koji je već koncipirao ne da mira“, posao skladanja nije išao glatko pa je nakon nekog vremena skladatelj koncert ostavio po strani. U ožujku 1842. počeo je raditi na svojem trećem glasovirskom koncertu i za njega je već skicirao teme i skladao neke fragmente. No i taj je skladateljski pokušaj ubrzo napustio. Danas je teško rekonstruirati sve okolnosti i „hodogram“ Mendelssohnova rada na *Violinskom koncertu*, no iz sačuvanih skica za treći glasovirski koncert (koji nikad nije završio) razvidno je da je dobar dio tematske građe i još neke fragmente ponovno uzeo „na radni stol“ i iz toga materijala istkao *Violinski koncert*. U rujnu 1844. godine, šest godina prije započet posao napokon je bio okončan! No Mendelssohnov perfekcionizam i opsesivna potreba za usavršavanjem skladbi (identičan slučaj, kao što ćemo vidjeti, ponovit će se i u *Četvrtoj simfoniji!*), ali i razdiruća sumnja u kvalitetu vlastitih glazbenih ostvaraja, natjerala ga je da i *Koncert* podvrgne još jednoj detaljnoj reviziji. Skladbu je Ferdinand David kao solist napokon i izveo pod ravnanjem danskoga skladatelja i dirigenta Nielsa Gadea (koji je „uskočio“ umjesto oboljelog Mendelssohna) u Leipzigu 13. ožujka 1845. uz sudjelovanje „Mendelssohnova“ orkestra Gewandhaus. Neobičan je podatak i da je pravi autograf (originalni autorov rukopis) *Koncerta za violinu* nakon Drugoga svjetskog rata nestao iz berlinske Državne knjižnice (Bibliothek zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz) i 1989. odjednom „iskrsnuo“ u Knjižnici Jagiellonskoj u Krakovu. Kao i mnogi drugi glazbeni manuskripti, i tu su partituru,

po svemu sudeći, poslije Drugoga svjetskog rata „otuđili“ „osloboditelji“, do čijih knjižnica nije dospjela, nego je „doputovala“ tek do Poljske, do Krakova.

Mendelssohnov *Koncert* u povijesti vrste ima posebno mjesto zbog dvije važne strukturne „inovacije“: prva od njih je da, suprotno tada uvriježenoj tradiciji, *Koncert* počinje izravno iznošenjem teme u solističkom instrumentu – violini, dok je do tada gotovo svaki violinski koncert počinjao uvodom orkestra, kojem se violina solo pridružuje tek poslije! Druga često apostrofrana „inovacija“ je pozicioniranje solističke kadenca u provedbu, što je mnogo ranije nego što je to bila dotadašnja praksa, kad se kadenca postavljala gotovo na sam kraj prvog stavka, čime je omogućena i veća formalna kohezija stavka, ali i „bešavni“ prijelaz iz prvoga na drugi stavak. Kako je Mendelssohn i sam bio odličan violinist, sasvim je razumljiva virtuoznost djela prema kojoj to ostvarenje – uz njegovu veliku umjetničku vrijednost, duboko poniranje u glazbenu supstanciju i nepatvorenu i iskrenu emotivnost koja pogađa „ravno u srce“ – i danas uvrštavamo među nekoliko najpoznatijih i najizvođenijih violinskih koncerata svjetske literature. Čeznutljiva, izražajna prva tema prvog stavka (*Allegro molto appassionato*) te elegična i meditativna druga tema, u kojoj se skriveni „srsi“ nadolazeće drame razvijaju u moćno glazbeno tkanje u kojem se isprepliću najfinija lirika, meditativnost s gotovo „beethovenovskim“ herojskim akcentima, i uzvišeni ugođaji, glazbene vizije plemenite i senzibilne duše. Drugi stavak (*Andante*) skladan je u trodijelnoj formi i fizionomijom neodoljivo podsjeća na Mendelssohnove glasovite *Pjesme bez riječi*. Zadivljujuć je i skladatelj melodijski genij: pjev violine uzvišene ljepote lebdi u visokim zvučnim registrima i obasjan i preobražen nadnaravnim svjetlom poetskog nadahnuća kao da nije od ovoga svijeta, kao da dolazi s nebeskih, anđeoskih sfera. U srednjem dijelu stavka, punom strasti i dramatskih akcenata, skladatelj (metaforički rečeno) ponovno ulazi u tamnije zvučne predjele, ali se ubrzo vraća u nepomučeno plavetnilo uvodnog ugođaja. Treći stavak (*Allegretto non troppo – Allegro molto vivace*) slavje je života, sunca, vedrine i mladenačkog poleta; opija nas poput najboljeg pjenušca. Tipična mendelssohnovska skercoznost puna plemenite elegancije tu je utjelovljena u bujnim, rascvjetanim, vragolastim, ali vraški teškim brzim pasažima violine solo. Radost koje se, prema riječima književnika Karla Markusa Gauša, „nikad u životu – bez obzira u kako teškim vremenima i životnim okolnostima živjeli – ne smijemo odreći“, tu slavi svoj istinski trijumf, a Felixa Mendelssohna Bartholdyja slavimo kao istinskoga prijatelja koji nam je život učinio ljepšim, bogatijim i vrijednim življenja.

Neobičan je i usud pet skladateljjevih simfonija: nakon 12 mladenačkih *Sinfonia za gudače*, *Prva simfonija*, op. 11 skladana je 1824., kad je Mendelssohnu bilo tek 15 godina! No majstorova *Druga simfonija*, poznata pod nazivom *Lobgesang*, skladana je tek 1840., ali je prilikom objavljivanja jednostavno navedena kao *Druga*. Skladatelj je *Treću simfoniju*, op. 56, poznatu kao *Škotsku*, počeo 1839., ali ju je završio tek trinaest godina poslije – 1842.! *Četvrta simfonija*, „*Talijanska*“, op. 90, završena je 1832., a *Peta*, „*Reformacijska*“, op. 107, nastajala je dvije godine, 1829. i 1830., i u kronološkom slijedu zapravo je druga! **Četvrta simfonija u A-duru, op. 90, „Talijanska“**, svojevrsna je Mendelssohnova

„evokacija“ doživljava i dojmova s putovanja po Italiji. Od jeseni 1830. do ljeta 1831. skladatelj je boravio u zemlji koja ga je fascinirala bogatstvom svoje umjetnosti, umjetničkih djela i ljepotom prirode. U Veneciji se divio uljima na platnu Giorgionea, Tiziana, Tintoretta i Veronesea, u Firenci djelima Michelangela i Brunelleschija i unikatnoj ljepoti grada obitelji Medici, u Rimu je upoznao grandioznu talijansku renesansnu glazbu i sam skladao sakralnu glazbu te se družio s Hectorom Berliozom. Na jugu Italije, u Napulju, očarala ga je blaga mediteranska klima i božanstvena vegetacija, a pri povratku je uživao u dražestima Milana i planinama optočenima horizontima Isole Belle na Lagu Maggiore. No simpatičnim se doima podatak da ga je kvaliteta talijanske glazbe u nekim aspektima čak i razljutila. U svojem je dnevniku zapisao da „bavarska krčmarica pjeva bolje i čistije nego talijanski obrazovani glazbenici“ i da su „orkestri u Rimu nevjerojatno loši“, a glazba u Napulju „inferiorna i slaba“. No Italija je prema njegovim riječima ipak „zemlja umjetnosti i prirode“, gdje se „život ‘tka’ u svojem divnom šarenilu i buja posvuda; glazbe ima dovoljno i u plavetnilu neba i mora, pa čak i krošnjama drveća“. Talijansku simfoniju Mendelssohn je počeo skladati još u vrijeme putovanja, a dovršio ju je 1832. te „kao djelo koje je skladano na narudžbu londonskog Filharmonijskog društva“ prvi put izveo u Londonu 13. ožujka 1833. na koncertu istoimenoga orkestra kojim je u toj prilici osobno ravnao. Iako je simfonija puna ushićenja, vedrine i sunca, mladenačkog poleta i (da se poslužimo Kunderinom sintagmom) „nepodnošljive lakoće postojanja“, skladanje djela Mendelssohnu je (prema vlastitim riječima) donijelo „neke od najgorkijih trenutaka koje je doživio u svojem skladateljskom vijeku“ jer ju je nakon londonske premijere, nezadovoljan nekim dijelovima, mukotrpno revidirao i „usavršavao“, dok nije posve ispunio svoje visoke umjetničke i zanatske kriterije. Opsežne revizijske zahvate završio je tek 1838., kad je nova (i definitivna) verzija *Četvrte simfonije* zazvučala u gradu u kojem je i praižvedena. Posljednja istraživanja autografa partiture pokazuju da Mendelssohn ni tada nije bio zadovoljan svojom partituruom pa ju je nastavio „usavršavati“ sve do smrti 1847. godine. To je i jedan od razloga što *Talijanska simfonija* za njegova života nije objavljena tiskom. Prvi stavak simfonije (*Allegro vivace*) karakterizira blistava, nezaboravna prva tema puna *élan vitala*, ushićenih kliktaja i najčistije životne radosti, a druga, lirski i pjevna u svojem vedrom karakteru, tek je za nijansu suzdržanija, s ponekim proplamsajem melankolije. Provedba tema u srednjem dijelu stavka (skladan je u sonatnoj formi!) donosi i tamnije boje i dramatičnu, tipičnu mendelssohnovsku „skercozne“ lebdeće pulsirajuće teksture brzih osminki, ali i himnički ugođaj i uzvišenu ljepotu koja po prirodi formalnoga razvoja ponovno uvire u suncem obasjan i klasicističkom ljepotom opijen glazbeni krajolik s početka stavka. Drugi stavak (*Andante con moto*) donosi elegični dah, iako je on, prema Mendelssohnovim riječima, „zamišljen kao glazba koja se događa u Napulju“. U tom kratkom stavku koji sadrži tek 103 takta, zamjetni su utjecaji barokne glazbe. Uočava se i sličnost uvodne teme stavka s melodijom soloprijevke *Es war ein König von Thule* njegova učitelja Carla Friedricha Zeltera, skladane na stihove Johanna Wolfganga Goethea. Kako se vrijeme početka rada na simfoniji poklapa sa smrću obojice skladateljevih velikih „mentora“ (oba su preminula 1832. godine),

čini se da je taj svoj rad Mendelssohn pisao kao *hommage* obojici. U sljedećem stavku simfonije (*Con moto moderato*) Mendelssohn se referira na njemačku tradiciju i donosi svoje viđenje menueta, stiliziranoga simfonijskog plesa koji je dio brojnih simfonija skladanih u razdoblju bečke klasike (klasicizma). Otmjen i suzdržan, treći stavak plemenitošću melodija, jednostavnošću glazbene građe i izraženim klasicističkim duhom oaza je smirene ljepote u romantičnoj bujnosti okvirnih stavaka. Posljednji stavak *Saltarello (Presto)* Mendelssohnovo je viđenje istoimenoga talijanskog pučkog plesa podrijetlom iz Toskane predrenesansnog vremena. Taj stavak koji na prvo slušanje doziva poznate taktove skladateljeve *Uvertire* Shakespeareovoj komediji *San ljetne noći*, Mendelssohnovi biografi dovode u vezu s njegovim boravkom u Rimu, gdje su na nekoj kasnonočnoj pučkoj svečanosti lokalni glazbenici izvodili *Saltarello*, a prekrasna kći njegova prijatelja, francuskoga slikara Horacea Verneta, vatreno je plesala udarajući ritam na tamburinu. Skladatelj u tom stavku primjenjuje i izvorni narodni napjev iz Napulja, a njegova karakteristika je živi ritam *poskočice*, što *Saltarello* zapravo i jest (*saltare* na talijanskom znači „skočiti“); dakle, „ples u dva koraka s poskokom na prvi ili posljednji nenaglašeni takt“, ali u trodobnoj mjeri. No Mendelssohnov *Saltarello* nije tek jednostavna obrada pučkog plesa, nego istinska i vrlo osobna glazbena vizija, stilizirani ples u kojem pulsira drama, a kolo, metaforički rečeno, ne vode obični talijanski seljaci, nego imaginarni vilenjaci i utvare, primorani da plesu na genijalnu glazbu izniklu iz bujne glazbenikove fantazije.

Organizator i nakladnik: Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog,
Zagreb, Trg Stjepana Radića 4
Za nakladnika: Dražen Sirišćević, ravnatelj
Producentica: Lana Merkaš
Urednica: Jelena Vuković
Autor teksta: Davor Merkaš
Lektorica: Rosanda Tometić
Oblikovanje i grafička priprema: Daniel Ille
Tisak: Cerovski d.o.o., Zagreb
Naklada: 450 primjeraka
Cijena: 20 kuna
www.lisinski.hr

LISINSKI
SUBOTOM
UVJEK
LISINSKI
NEPROCIJENIV DOŽIVLJAJ!
22/23

Subota, 3. prosinca 2022.

STEPHEN THARP, orgulje

Georg Friedrich Händel: *Glazba za kraljevski vatromet*, uvertira
(obrađa za orgulje: Stephen Tharp)

Johann Sebastian Bach: *Allein Gott in der Höh' sei Ehr'*, koralni preludij, BWV 662

Johann Sebastian Bach: *Gigue* iz Fuge u G-duru, BWV 577

Ludwig van Beethoven: *Scherzo* iz Treće simfonije u Es-duru, op. 55, *Eroica*
(obrađa za orgulje: Stephen Tharp)

Gabriel Fauré: *Pavana*, op. 50 (obrađa za orgulje: Stephen Tharp)

Jean-Baptiste Robin: *Chant du Ténére*

Petr Eben: *Moto ostinato*, treći stavak iz *Nedjeljne glazbe (Musica dominicalis)*

Louis Vierne: *Adagio* iz Treće orguljske simfonije, op. 28

Franz Liszt: *Totentanz* (parafraza na *Dies irae*), S. 126

Sve boje orgulja

Stephena Tharpa kritika percipira kao sasvim jedinstvenog glazbenika te ga smješta na nebeski svod glazbenih zvijezda i, potaknuta njegovom osebnom umjetničkom osobnošću i originalnim interpretacijama, opisuje neobičnim sintagmama kao što su „orguljaš za znalce“ (časopis *Orgulje*, Njemačka), „interpret koji razmišlja“ (*Het Orgel*), „neusporedivi orguljaš“ (časopis *The American Organist*) i „savršeno kreativni umjetnik“ (Michael Barone, časopis *Pipedreams*). Prepoznat je kao jedan od najvećih orguljaša našega doba! *The New York Times* okarakterizirao ga je kao orguljaša čije su izvedbe „pune boja, uzbudljive i sjajne“. Tharp je glazbenik goleme, uistinu zadivljujuće energije: održao je 1500 koncerata na 61 svjetskoj turneji i izgradio jednu od najrespektabilnijih karijera na svijetu. Na popisu je *Tko je tko u Americi* i *Tko je tko na svijetu*, a dobitnik je i međunarodne nagrade *Interpret godine* Udruženja američkih orguljaša grada New Yorka, koju mnogi smatraju najvišom nagradom koju jedan orguljaš može dobiti od neke profesionalne udruge u SAD-u. Godine 2015. Tharpu je dodijeljena i Nagrada *Paul Creston* za umjetničku izvrsnost u izvođenju sakralne glazbe. Stephen Tharp studij orgulja završio je *magna cum laude* na Sveučilištu Illinois u Jacksonvillu, a magistrirao na Sveučilištu Northwestern u Chicagu, u klasi Rudolfa Zuidervelda i Wolfganga Rübssama. Privatno je studirao i s Jeanom Guillooum u Parizu. Trenutno je rezidencijalni umjetnik u jednoj od najpoznatijih crkava na svijetu – episkopalnoj crkvi sv. Jakova na Aveniji Madison u New Yorku. Tharp će u Zagrebu svoje spektakularno orguljaško umijeće predstaviti interpretirajući neke od najljepših skladbi orguljske literature svih vremena, od kojih je neka i sâm obradio za ovu priliku – djela Bacha, Händela, Beethovena, Fauréa i Liszta!

POZIV NA PLES

29. prosinca 2022.
DAN DVORANE

SVEČANOST GLAZBE I RADOST SUSRETA
U PLESNOJ RAPSODIJI

Maestro Ivo Lipanović
uz Simfonijski orkestar Hrvatske radiotelevizije i goste

 LISINSKI

GRAD
ZAGREB

 otpbanka

 INA

ZAGREB
moj grad

Jutarnji list

 LISINSKI